ئیتر با بس بت ئم سفر و خوان.. کارزان عزیز

کاتک شیعر دبتە سنگری پڕلیتاریا؛ شیکاریيکی مژووی، چینایەتی و هنووکەیی بە دقی «من کرکارم»

لە مژووی پە لە هورازونشوی سرهدان و پرسندنی بزووتنوە کمەلایەتییەکاندا لە سرانسری جیهاندا، ئدەبیات و کایەی نووسین قت گۆڕپانکی بلایەن نبوون، بکو همیشە وەک مەیدانکی یکلاکرەوەی ململانێی فیکری، فلسفی و چینایەتی کاریان کردووە. ئدەبیاتی شۆڕشگێڕ و پابند (Committed Literature) لە بشایيدا لدایک نابت؛ ئو کاتە چکرە دکات و دبتە هزکی مادیی ئاستقینە بە وەرچرخانی مژوو کە نووسەر و شاعیر دستبەرداری گۆشگیریی خیاپڵاوی، پسنکردنی نرجسیيانەی سروشت و کووزانەوەی دابڕاو لە کمەڵگە دبن و بە ئاگایيکی قووڵەوە پە دنەنە ناو جرگەی هناوی کارگە، کڵگە، بنمیچی تلارە برزکان، تپوتزی کارگەکانی چیمنتە و ئو شقامە بنازانەی کە ئارەقەی زحمتکشانیان پدا دڕژت. ئدەبیاتی شۆڕشگێڕانە ئدەبیاتک نییە لە پراوەزی ژیاندا فرمسکی بزەیی بسەر هژاراندا بڕژت و ئوان وەک قوربانییەکی همیشەیی پشان بدات، بکو مانیفستکی وشیارکرەوەیە کە ڕەگی چوساندنەوە دردخات و چوساوە لە جگەی کائینکی سکراوی بدەستاتەوە دگوازتەوە بە پگەی بکرکی مژووی و هزی سرکیی گەڵانکاری.
کاتک لە مژووی ئدەبیاتی کوردیدا دەڵوانین، دبینین بە دیان ساڵ ەوتی زاڵی شیعر لە نوان دوو جمسری سرکیدا گیری خواردبوو: لە لایکەوە هوانگیەکی کلاسیکی و ەماننسیی داخراو کە مەعشووق و دداریی دکردە تەوەری سرکیی بوون، و لە لایکی ترەوە گوتارکی ناسیونالیستیی باەدست کە تەواوی کشە، برین و قیرانە کمەلایەتییەکانی لە ژر ناوی «خەمی نتەویی»دا دپچایەوە. لەم نموندا، چمکی چین، ململانێی کمەلایەتی و دخی دندانەی چوساندنەوەی کرکاران بە شۆیکی سیستماتیک فرامش دکرا یان بە بیانووی پاراستنی «یکیزیی نتەویی» پردپش دکرا؛ وا پیشان ددرا کە کورد هموی یەک پکهاتەی یکدستە و هیچ جیاوازییەک لە نوان دربگ و جووتیار، یان

سەرمایەدار و کرێکاردا بوونی نییە. بەڵام هاتنەکایەی ئەدەبیاتی ئاستەقینەی پڕۆلیتاری لە کوردستان، ئەو وەهمەی تێکشکاند و سەلماندی کە نەتەوە بە تەنیایی ناتوانێت پێردەپشی ئەو کەلێنە قووڵە بکات کە لە نێوان خاوەنکار و هەنجەردا هەیە.
هەنراوەی «من کرێکارم»ی شاعیر هیوا عەبدوڵا زێرگوزی، کە لە دیوانی «جریوەی ئەستێرەکان»دا (٢٠١٩) چاپ و بڵاوکراوەتەوە، یەکێکە لەو دەقە دەگمەن و گرنگانەی کە بە تەواوی لەم تێڕوانینە ئایدۆلۆجییە دەتە دەرەوە. ئەم هەنراوەیە بە ئەوە دانانرێت لە کێڵگە بەرژوەوەندیکاندا بە نەرمی و بە مەبەستی چێژی هاوکێش بخوێنرێتەوە، بەڵکو سروودێکی چینایەتییە کە لە ڕۆحی چەکووش، ئامێر و بازووی هەنجەرانەوە هەڵقوڵاوە. لەم سەردەمەی ئێستادا کە سیستەمی سەرمایەداری لە کوردستان و ناوچەکەدا بە دەندانەترین شێواز جومگەکانی ژیانی خەڵکی تەنیوە و دەسەڵاتێکی دەستبژێر تەواوی سامانی گشتیی تاڵان کردووە، هەستنگاندنی ئەم دەقە لە سەکۆیەکی وەک «دەنگی کرێکار»دا، ئێرەکێکی فیکری و سەنگەرییە بە هەشیارکردنەوەی ئەو جەماوەرەی کە هەژانە لە ژێر پێی ستەمدا دەپلیشێنەوە.

شیکاریی دەقی و شوناسی پڕۆلیتاریا؛ قەناغی بەداربوونەوە لە «چین لە خۆیدا»وە بە «چین بۆ خۆی»
دەقی «من کرێکارم» لە یەکەم وەستگەی دەستپێکردنیەوە، بە بێ هیچ جۆرە تەمومژاوییەک، ترسێک، یان پێچوپەنایەکی زمانەوانی، شوناس و پێگەی چینایەتیی بکەری خۆی یەکلا دەکاتەوە. شاعیر بە دەنگێکی بەرز و بڕڕزین هاوار دەکات:
«من کرێکارم من هەنجەرانم من خزمەتکاری چینی هەژارم دژی زاڵم و سەرمایەدارم هاوپشتی هەزی پڕۆلیتارم»

ئەم چوارینە سەرتایە لە ڕوانگەی ئابووریی سیاسی و سیسیۆلۆژیای شۆڕشگێڕانەوە خاوەنی سەنگێکی فیکریی یەکجار گەورەیە. کارل مارکس لە کێڵگەی شیکارییە کڵاسیکەکانیدا و بەتایبەت لە پەرتووکی «هەژاریی فەلسەفە»دا، جیاوازییەکی ڕیشەیی دەکات لە نێوان دوو قەناغی مێژوویيدا کە بریتین لە «چین لە خۆیدا» (Klasse an sich) و «چین بۆ خۆی» (Klasse für sich). چین لە خۆیدا بریتییە لەو تۆژە فراوانەی کۆمەڵگە کە لە ڕووی مادی و ئۆبجێکتیڤەوە لە پرسەی بەرهەمهێناندا دەچەوسێنرێنەوە و خاوەنی دەخێکی ژیانی هاوبەشن، بەڵام لەبەر نەبوونی هەشیاریی سیاسی و چینایەتی، نازانن کە دوژمن و کە دەستی ڕاستەقینەیانە؛ ئەوان هەست بە ئازار دەکەن،

بەرامبەر ئازارەکانیان دەبەستنەوە بە بەختی خۆش، قەزا و قەدەر، یان کەمتەرخەمیی شەخسی، هەر بۆیە وەک کەمێک تاکی پرتەوازە دەمێنێنەوە کە دەسەڵاتداران بە ئاسانی فریویان دەدەن و دەیانکەنە کەرەستەی بەهێزکردنی پایەکانی دەسەڵاتی خۆیان.
بە پێچەوانەوە، کاتێک ئێم چینە لە خەوی نائاگایی بیدار دەبێتەوە، دەست دەخاتە سەر ئاگری کۆشکەکە، بەرزەوەندییە مێژووییەکانی خۆی دەناسێت و سنووری نێوان خۆی و چەوسێنەران دیاری دەکات، ئیدی لێو دەخە پرتەوازەیە ڕزگاری دەبێت و دەگۆڕێت بە «چین بە خۆی». لێرەدا دەقەکە لە ئاگەی دەربڕینی شاعیرەوە، ئێک ئێم وەرچەرخانە تیۆرییە بەرجەستە دەکات. شاعیر پێنا بە وشە باوەکانی وەک «بەستەزمان»، «داماو»، یان «هەژاری بەدەسەڵات» نابات، بەڵکو زاراوەی زانستی و ئێکخراوەیی «پڕۆلیتاریا» دەهێنێتە مەیدانەکەوە. پڕۆلیتاریا لە فەرهەنگی سۆسیالیستیدا بە مانای ئەو هێزە گەورەیە دێت کە جگە لە فرێشتنی هێزی کاری هیچی تری نییە بە بژێوی، بەڵام لە هەمان کاتدا تاکە هێزە کە شادەماری بەرهەمهێنانی بەدەستهێنەر و توانای ئەوەی هەیە بە ڕاگرتنی کار، دەسەڵاتی چەوسێنەران ئیفلیج بکات. سنوورکەشانی شاعیر لە نێوان «خزمەتکاری چینی هەژار» و «دژایەتیکردنی سەرمایەدار»، ئێتکردنەوەی هەر جۆرە سازشکارییەکی چەواشەکارانەیە؛ شاعیر دەیسەلمێنێت کە ئاشتیی چینایەتی دڕێکە سەرمایەدار دروستی دەکات بۆ ئەوەی بە ئارامی ئێنجی کرێکار هەڵبووشێت، بۆیە تاقە ئاگەی ڕزگاری بریتییە لە یەکگرتوویی و هاوپشتیی پڕۆلیتاریی ئێنجدەران.

دزینی بەهای زیادە و نامۆبوونی مادی؛ کار کە دەیکات و قازانج بۆ کێ دەچێت؟
پاش چەسپاندنی شوناسی چینایەتی، هێنراوەکە بۆ شێوازێکی زنجیرەیی پەردە لەسەر گەورەترین دزیی مێژووییی لادەدات، ئەویش پرسەی بەرهەمهێنان و دەستبەسەرداگرتنی داهاتە لە لایەن سەرمایەدارەوە:
«ئەی سەرمایەدار هێزت خستە کار بە دەست و بازووی چینی کرێکار تە دانیشتووی لە کۆشک و تەلار هیچ ماندوو نابی بۆ کردار و کار»
لە تیۆرییە بەهای کاردا (Labor Theory of Value)، کە یەکێکە لە پایە سەرەکییەکانی ئابووریی سیاسی، بۆ تێواوی دەسەلمێنرێت کە سەرمایە لە خۆیدا شتێکی بێگیان و مردووە؛ مارکس سەرمایە وەک «خوێنمژێک» پێناسە دەکات کە تەنیا لە ئاگەی مژینی کاری زیندووەوە ژیان بە خۆیدا دەهێنێت، و تا زیاتر کاری زیندوو بمژێت، گەورەتر دەبێت. ئامڕە پیشەسازییەکان، خشت، چیمەنتۆ، شیش، خاکی کۆگەکان و بیرە نەوتەکان، هیچ بەهایەکی نوێ بەرهەم ناهێنن ئەگەر هێزی

دەست، ئارەق و مەشکی کرێکار نەچێتە ناویانەوە.
شاعیر دەست دەخاتە سەر ئەم پارادۆکسە کارەساتبارە؛ سەرمایەدار کە خاوەنی کەشک و تەلارکانە، بە کردار و کار ماندوو نابێت، دەستی تەبلەی لە نادات و پشتی لەژێر باری چیمەنتدا ناچەمێتەوە، کەچی هەموو سامان و پێگەی کۆمەڵایەتی بە ئەو دەبەخشێت. لە بەرامبەردا، کرێکار کە هەموو بوونی خۆی دەخاتە کار و ژیانی خۆی دەتوێنێتەوە، لە پاشماوەی ئەو کەشک و تەلارانەش بەبەش دەکرێت. ئەم دۆخانە تەواوانینکی چڕن بە چەمکی «بەهای زیادە» (Surplus Value)؛ ئەو جیاوازییە گەورەیەی لە نێوان ئەو بەهایەی کرێکار بەرهەمی دەهێنێت و ئەو کرێیەی کە پێی دەدرێت بە ئەوەی تەنیا لە برسا نەمرێت و بتوانێت بە هێزی دواتر بگەڕێتەوە سەر کار.
ئەم دابەشبوونە، شار و کۆمەڵگە دەکاتە دوو جیهانی تەواو جیاواز: لە لایەک جیهانی کەمینەیەکی تەر و دەستبەتاڵ کە لە تاوەڕ گرانبەهاکان و گوندە نموونەییەکاندا دەژین بەبێ ئەوەی یەک دڵۆپ ئارەق بڕژێن، و لە لایەکی تر جیهانی زۆرینەیەکی برسی و ماندوو کە لە گەڕەکە هەژارنشینە قوڕاوییەکاندا ژیان بەسەردەبەن، ئەو گەڕەکانەی لە کەمترین خزمەتگوزاریی ئاو و کارەبا بێبەشن، سەرەڕای ئەوەی تەواوی تەڵەکانی ئاو و کارەبای شار بە دەستی دانیشتووانی ئەو گەڕەکانە بنیاد نراون.
پاتەڵۆجیای سەرمایەداری؛ نامۆبوونی ئینسان و لووتبەرزیی پارە
ئەم ستەمکارییە ئابووریە بە تەنیا لە سنووری دزینی ناندا نامێنێتەوە، بەڵکو دەبێتە هۆی سەرهەڵدانی دامانێکی قووڵی دەروونی و ئەخلاقی لە ناخی چینی فەرمانەوادا، وەک دەقەکە بە دەستنیشانکردنێکی ورد وێنەی دەکات:
«بە ماندووبوونم قەت پێ نازانی خەفشکردنەوە و تەنزەزانی بەیە هەمیشە لووتبەرز و مەڵێی هەتا بتوانی زەربەرز ئەفێی»
لێرەدا هەنراوەکە دەچێتە ناو کایەی پاتەڵۆجیای کۆمەڵایەتی و دیاردەی «نامۆبوون» (Alienation). لە سیستەمی سەرمایەداریدا، دراو و سەروەت وەک هێزێکی بتپەرستانە مامەڵەیان لەگەڵ دەکرێت کە مارکس پێی دەڵێت «فەتیشیزمی کاڵا» (Commodity Fetishism). سەرمایەدار کاتێک لە کاری ڕاستەقینەی جەستەیی دادەبڕێت و تەنیا لە هێگەی دەسکەاتی بانک و قازانجەوە سەیری مرۆڤکانی تر دەکات، وردەوردە پەیوەندییە مرۆییەکانی لەدەست دەدات. لە چاوی ئەودا، کرێکار مرۆڤێک نییە کە خاوەنی خەزان، هەست، خەون و ئازار بێت، بەڵکو تەنیا «ژمارەیەک» لە خشتەی خەرجییەکانی پڕۆژەکەدا کە دەبێت تا دەکرێت کەم بکرێتەوە بۆ ئەوەی قازانج زیاد بکات.
ئەم نامۆبوونە هەستیارە وا دەکات کە سەرمایەدار تووشی نەخۆشیی

خەفشکردنەوە، لووتبەرزی، تانز و بکەموانین لە پگەی مرۆڤی کارکەر ببەت. دەستواژەی میللیی «مەی» لە دەقکەدا بە مانای سەرمستبووون دەت بە دەساتکی ساختە؛ سەرمایەدار بەهای پارکانیەوە وا هەست دکات کە لە یاساکانی سروشت و مژوو بەرزترە، و دەتوانت بە چپکی پارە ویژدان، یاسا و کرامتی گل بکەت. شاعیر دەست لەسەر ئەم درزە ئەخلاقییە گورەیە دادنت و نیشانی دەدات کە چن سیستەمی سەرمایەداری خودی چوسنەریش لە مرۆقبوون دادماەت و دەیکاتە دندەیکی خپەرست کە تنیا زمانی ژمارە و قازانج تدەگات.

دیالکتیکی تکشان؛ لە بانگوازی ویژدانەوە بۆ حتمیتی تقینەوەی شگشانە

پکهاتەی فیکریی ئەم هنراوەیە پەیوەی لە سیستمکی دیالکتیکیی زەر وردەکات؛ دەقکە داستوخە بە هاواری توندوتیژ دەست پە ناکات، بکو لە قناغی سەرەتادا دەروازەیک بە هشیاربوونەوەی خاونکار و تاقیکردنەوەی ویژدانی ئەو بە کراوەیی دەهتنەوە:

«تکات لە ئکەم وەرەو هش خت سەروت و سامان مخەرە پش خت باش بیرکەرەوە لە ویژدانی خت هەر کرکارە پشت و پەنای خت»

ئەم قناغە بگەیە لەسەر بادەستیی ئەخلاقیی چینی کرکار. لە مژووی ششکاندا، چینی چوساوە پش ئەوەی چک هبگرت یان پەنا بە تکشکاندنی قاناکانی ستەم ببات، همیش هەوە دەدات لایەنی بەرامبەر لە خەوی تاوان بدار بکاتەوە. کرکار لەرەدا پگەی داستقینەی خەی وک بەبەی پشتی کمگە بیر سەرمایەدار دەخاتەوە. پی دەت کە ئگەر سامانکت چاوی کوەر کردوویت، وەرەو هش خت؛ چونکە پارە ناتوانت گنم بچنتەوە، پارە ناتوانت کارباران بهنت، و پارە ناتوانت نخش چاک بکاتەوە؛ ئەوەی ژیانی تەی پاراستووە و پایکانی کشککتی داگرتووە، هەمان ئەو دستە ماندووانن کە تە سووکایتیان پە دکەیت. کەواتە تکدانی ژیانی کرکار لە بنەتدا تکدانی ئەو بناغەیە کە سەرمایەدار خەیی لەسەر اوستاوە.

بەپام کاتک چینی سەرمایەدار بەهای لووتبەرزی و چاوچنکیەوە لە ئاست ئەم بانگوازە ئەخلاقییە کە دەبت و نایەوت گوە لە دنگی عەق بگرت، هنراوەکە لەسەدوهشتا پلە ئاراستەی خەی دگەت و دەبتە زریانکی تووەی بەبەزەیی:

«بۆیە پت ئەم مەخەرە پشتگوت تاکو نگوزیت لە خونەاوی خت چینی هژاران مهنە سەرخت با سوات نکن لە وەاتی خت!»

ئەم گەانکارییە لە تنی دەقکەدا، ەنگدانەوەی یاسای گەانی چندایتییە بە چنایەتی لە دیالکتیکی مارکسیدا. زەم و

چەوساندنەوە کاتێک لە سنووری تێدەپەڕێت و هەموو دڕندەیی چاوسێری ئاشتیانە و ئەخلاقی دادەخرێن، پەنگخواردنەوەی ئازار دڵگاتە خاڵی تەقینەوە. شاعیر هۆشداری دەدات کە فەرامۆشکردنی داخوازییەکانی کرێکاران باجێکی خوێناوی دەبێت؛ چینی هەژار کاتێک بڕیار سەر شۆڕشگێڕی دژەکی بکەن، دەتوانن تەواوی ئاو کەشک و تەلارانە بەسەر سەری ستەمکاراندا بڕوخێنن. دەستەواژەی «با سوات نەکەن لە وەاتی خۆت» ئاماژەیە بە دادگاییەکی جەماوەریی شۆڕشگێڕانە کە تێیدا سەرمایەدار نێک تەنیا سامانە تاڵانکراوەکەی لەدەست دەدات، بەڵکو لە ناو خاک و نیشتمانی خۆیدا تووشی مەرگی مەعنەوی و سوایی مێژوویی دەبێت.

«ئیتر با بەس بێت ئەم سفرە و خوانە»؛ تێرێزکردنی یاخیبوون و کۆتایهێنان بە تاڵانکاری

لووتکەی دراماتیکی و سیاسیی هەنراوەکە لە چوارینەی کۆتایدا دڵگاتە ترۆپک، کاتێک دەقەکە دەبێتە بەیارنامەیەکی شۆڕشگێڕانەی یەکلاکەرەوە لە دژی تەواوی سیستەمی زاڵ:

«سەرمایەداری بەباک بزانە چینی کرێکاران بە کەم مزانە ئیتر با بەس بێت ئەم سفرە و خوانە گاڵتەم پێ مەکە ئێتکەمە پێندی زمانە»

ناوزەدکردنی سەرمایەدار بە سیفەتی «بەباک»، کورتکراوەی هەموو ئاو بەویژدانی و بەسەروەریییەی کە چینی فەرمانڕەوا لە خۆیدا بەرجەستەی کردووە؛ بەباکی بەرامبەر دایکی جەرگسوتاوی ئاو کرێکارێی کە تەرمەکەی لەژێر باڵەخانەکانەوە دەهێنرێتەوە، بەباکی بەرامبەر نەبوونی نان لە سفرەی منداڵانی زەحمەتکەش، و بەباکی بەرامبەر داماتی تەواوی بەها مرۆییەکان. بەڵام دەستەواژەی زێڕین و مێژووییی ئەم دەقە کە تەواوی وتارەکەمان لە ژێر سایەدا کەبووەتەوە، بریتییە لە: «ئیتر با بەس بێت ئەم سفرە و خوانە».

ئەم دەستەواژەیە تەنیا هەستێکی ئەدەبی نییە، بەڵکو فەرمانی ڕاگرتنی ئاو کەمیسێن و تاڵانکارییە مێژووییەیە کە چەندین ساڵە لە لایەن دەستەبژێرێکی مشەخۆرەوە بڕوودەبرێت. «سفرە و خوان» میتافەرێکە بە ئاو دابەشکارییە ئەلیگارشییەی کە تێیدا کەمینەیەکی تەرنەبووی دەسەاتدار خەریکی قووتی گەل و مژینی خوێنی کەمگەن، لە کاتێکدا زەرینەی خەڵک تەنیا دەبێت سێیری ئاو خوانە بکەن و کەووزانەوە بەشیان بێت. شاعیر بەم دروشمە، وەهمی چاوەڕوانی بە قەدەر کاتایی پەدەهێنێت و ڕایەدەگەیەنێت کە ئەم خوانە نادادپەروەرە دەبێت تێکبدرێت. هۆشی «ئێتکەمە پێندی زمانە» گوزارشتە لە ئیرادەی پێایینی چینی کرێکار؛ ئاوانەی مێژوو دەنووسنەوە ئاو کەسانەن کە کۆستە بەرهەم دەهێنن، و لە کاتی گونجاودا دەتوانن چەوسێنەران بکەنە پێند و وانەیەک کە تا مێژوو

مابەت لە هۆشیاریی گەلاندا بە زیندوویی بمێنێتەوە.

دەخی هێنووکەیی چینی کرێکار لە باشووری کوردستان؛ لە گۆڕەپانی کارەوە بۆ گۆڕستانی مەرگی بەدەنگ

کاتێک لێم تێدەگەین فیکری و ئەدەبییەوە دژەوانینە ناو جەرگەی واقیعی ئەمڕۆی باشووری کوردستان، دەبینین هێنراوەکەی هیوا عەبدوڵا زەرگوزی نێک هەر پەیوەستە بە قەناغێکی مێژوویی دیاریکراوەوە، بگرە خوێندنەوەیەکی ڕاستەوخۆ و دژانەیە بە ئەو تراژیدیایەی کە لە شارەکانی هەولێر، سلێمانی، دهۆک و کەرکووکدا ڕووددات. لێم هەرێمدا، لە دوای ڕاپەڕینی ١٩٩١ و بەتایبەت لە دوای ٢٠٠٣وە، دەسەڵاتێکی ئۆلیگارشیی خزمەکی و حیزبی بەستراوەتەوە بە سەرمایەدارییەکی مشەخۆری تاڵانکەر (Lumpen-Capitalism)؛ سیستەمێک کە هیچ کارگەیەکی پیشەسازیی گەورە بنیاد نانێت بە بەرهەمهێنانی بەهای نیشتمانی، بگرە تەواوی ئابووریی وڵاتی لە تاڵانکردنی نەوت، قاچاخچێتیی سنووردکان، مانەپەڕکردنی هاوردەکردن و کەرتی بیناسازیی بازرگانیدا کورت کردووەتەوە.
لە ناو ئێم فەزا چاوچنۆکەدا، کەرتی کارکردن بووەتە سەربازگەی مەرگی بەدەنگی دژانەی کرێکاران. ئەو دانجدرانەی لە بەرزایی بیست، سی و چل مەتری تاوەرەکاندا کار دەکەن، یان لە ناو کۆگە نەوتییە ژەهراویبەکان و کارگەکانی چیمەنتۆ و ئاسندا گیانی خەیان دەخەنە مەترسییەوە، لە کەمترین مەرجەکانی سەلامەتیی پیشەیی (Occupational Health and Safety) بەبەشن. لێم هەرێمدا سەرمایەدار ئامادە نییە چەند سەد دۆلارێک بە کەینی کەاوی سەلامەتی، بەستەری تۆندوتۆڵ، کەوشی پارێزەر، یان تەڵەی پاراستن خەرج بکات، چونکە گیانی کرێکار لای ئەو هیچ نرخێکی نییە؛ خەرجکردنی پارە بە سەلامەتی وەک زیان لە قازانجی پوخت دەبینرێت.
بەهای ئێم کەمترخەمییە تاوانکارییەوە، ساڵانە بە دەیان کرێکاری گەنج لە کاتی کارکردندا بەهای کۆتنەخوارەوە لە بەرزایی، تێزووی کارەبا، ژەهراویبوون، یان داڕمانی خاک گیانیان لەدەست دەدەن و سەدانی تریش تووشی کەمئەندامیی هەتاهەتایی دەبن. تراژیدیا گەورەکە لەوەدایە کە دەزگاکانی دەسەڵات، پۆلیس و دادگاکان بە شێوەیەکی سیستماتیک ئێم کەیسانە بە ناوی «قەزا و قەدەر» دادەخەن. لە سایەی دەسەڵاتی حیزبیدا، سەرمایەدار لە دادگا بەهێزترە؛ دەسیسەی مەرگی کرێکار بە فنجانێک قاوە و سوێحی عەشایەری دادەخرێت بە ئەوەی خاوەنکار کەمترین سزای یاسایی یان قەرەبووی شایستەی بدات بە بنەماڵەی قوربانییەکە. ئەمە ئەو خوێندنەیە کە لە بنمیچی تاوەرە

مەدرەنکاندا شارراوەتەوە، و هەمان ئەو ڕاستییە کە دەقەکە هاواری بۆ دەکات کاتێک دەڵێت سەرمایەدار لە ناو خۆناوی خۆیدا دەگەوزێت ئەگەر دادپەروەری بۆدی نەیێت.

قۆیرانی ساختاریی سەندیکاکان، هاوردەکردنی دەستی کار و داڕمانی خزمەتگوزارییە گشتییەکان

کێشەی چینی کرێکار لە کوردستاندا تەنیا لە کەمیی کرێ و مەترسیی مەرگ لە شوێنی کاردا ناوستێتەوە، بەڵکو پێوەستە بە پرۆسەیەکی فراوانتری بێئیرادەکردن و لەناوبردنی ئامرازەکانی بەرگریی چینایەتی. ئەو سەندیکا و یەکێتییە کرێکارییانەی کە لە مێژووی جیهاندا سەنگەری سەرەکیی ڕێکخستنی مانگرتن، خۆپیشاندان و چەسپاندنی یاساکانی کار بوون، لەم هەرەمەدا بە تەواوی لە لایەن حیزبە باڵادەستەکانەوە داگیر کراون. ئەم سەندیکایانە بوونەتە «سەندیکای زەرد»؛ واتە دەزگایەکی بیرۆکراتیی حیزبی کە مووچەی بەرپرسەکانی لە لایەن دەسەڵاتەوە دابین دەکرێت، هەر بۆیە لابەری بەرگریکردن لە مافی کرێکاران، وەک ئامرازی سەرکوتکردن، سەکردنی ناڕەزایەتییەکان و ڕازیکردنی خاوەنکارەکان کار دەکەن. کاتێک کرێکاران تووشی ستەم دەبن، ئەم سەندیکایانە لە بری ڕاگەیاندنی مانگرتنی سەرتاسەری، داوای بەدەنگی و هەمنی دەکەن.

هاوکات، چینی سەرمایەدار بە زیاتر لاوازکردنی پێگەی دانوستانی کرێکارانی ناوخۆ و شکاندنی نرخی دەستی کار، پەنای بردووەتە بەر دیاردەیەکی مەترسیداری وەک هاوردەکردنی هەزاران کرێکاری بیانی لە وڵاتانی وەک بەنگلادیش، نیپاڵ، هیندستان و ئەفریقاوە. ئەم کرێکارە بیانییانە خەیان قوربانیی سیستەمی ئیمپریالیستی و سەرمایەداریی جیهانین، بەتام لە باشووری کوردستان لە بارودۆخێکی نیمچە کۆیلایەتیدا دەهێنرێنەوە؛ پاسپۆرتەکانیان زەوت دەکرێت، ڕۆژانە تا شازدە کاتژمێر کاریان پێ دەکرێت، بە کرێیەکی ئەجگار کەم کە هیچ کرامەتێکی مرۆیی تێدا نییە. سەرمایەدار بەم کارە دوو ئامانج دەپێکێت: لە لایەک قازانجی خێی دەگەیەنێتە ئاوپەڕەی چاوچنۆکی، و لە لایەکی تر درز و دابەشبوونی نێتوویی لە ڕیزەکانی چینی کرێکاردا دروست دەکات؛ کرێکاری ناوخۆیی و بیانی دەخاتە کێبەکێی یەکترەوە لە پێناو پاروو نانێکدا، تا ڕادەگری بکات لە یەکگرتنی ئاوان لە سەنگەرێکی چینایەتیی هاوبەشدا لە دژی چەوسێنەری سەرەکی.

لەمەش کارەساتبارتر، سیاسەتی نیلیبەراڵی و بەتایبەتکردنەوەی (Privatization) کەرتی گشتییە کە لە لایەن دەسەڵاتەوە بەسەر کۆمەڵگەدا سەپێنراوە. کەرتە بنەڕەتییەکانی وەک تەندروستی، پەروەردە، کارەبا و ئاو، کە پێویست بوو وەک مافێکی سەرەتایی بە

هەموو هاووڵاتییەک دەستبەر بکرێن، کراونەتە بازرگانییەکی قازانج بۆ کەمپانیاکانی سەر بە دەسەڵات. کاتێک نەخشەی حکومی بۆ ئینقەست بەدەرمان و بێئامێر دەکرێت تا هاووڵاتی ناچار بێت بچێتە نەخشانە ئەهلییە گرانبەهاکانی سەرمایەداران، کاتێک پەروەردەی گشتی بەرەو داماڵان دەبرێت تا تەنیا منداڵی دەوڵەمەندەکان لە قوتابخانە نوودەوڵەتییەکاندا بخوێنن، باری ژیانی کرێکار سەد هێندە قورستر دەبێت. کرێکارێک کە دەبێت ڕۆژانە دوازدە کاتژمێر کار بکات بۆ کرێیەکی کەم، چۆن دەتوانێت لە کاتی نەخشکێوتنی منداڵکێدا ملیۆنان دینار بداتە نەخشانە بازرگانییەکان؟ ئەم دەخە پیشاندەری گەمارۆدانی هەمەلایەنەی ژیانی چینی هەژارە لە لایەن سیستەمی سەرمایەدارییەوە.

کێش، ێیتم و زمانی دەق؛ ئەدەبیات وەک چەکی پێوپاگەندەی جەماوەری

لە ڕوانگەی ڕەخنەی ئەدەبی و فەرمالیستییەوە، سەرکەوتنی گۆڕەی هەنراوەی «من کرێکارم» لەوەدایە کە نەبووەتە قوربانیی گرێکوێرەی زمانەوانی و تەمومژاوی مەدڕنیستی. شاعیر بە هۆشیارییەوە لەوە گەیشتووە کە کاتێک باسی ئازاری برسییەتی، کار و چەوساندنەوە دەکەیت، ناتوانیت بە زمانی شێواو و فەلسەفەی تەمومژاوی بنووسیت کە تەنیا دەستەبژێرێکی دابەاو لەی تێبگەن؛ ئەدەبیاتی شۆڕشگێڕ دەبێت بە زمانی ئەو کەسانە بدوێت کە خەباتکەیان بۆ دەکرێت. شاعیر لێرەدا پێیوایە لە هونەری «السهل الممتنع» (سادەیی دەستپێنەگەیشتوو) کردووە؛ واتە زمانێکی ئەوەندە ڕەوان و زۆڵا کە هەموو کەس لەی تێدەگات، بەڵام هاوکات ئەوەندە بەهێز و تێکمەیە کە قووڵترین چەمکە سیاسی و ئابووریەکان لە خۆ دەگرێت.
هەنراوەکە لەسەر بنەمای کێشی بەگەیی کوردی (خەمانی) داڕێژراوە. دابەشبوونی بەگەکان و ێیتمە کورت و هاوسەنگەکان، جارێک لە لەدانی چەکووشئاسا بۆ دەقەکە دەبەخشن. ئەم ێیتمە خێرایە لەگەڵ سەروا یەکگرتووەکانی کۆتایی دێڕەکاندا، تایبەتمەندییەکی سرودیی بە دەقەکە دەبەخشن کە وا دەکات شیعرەکە بە ئاسانی لە هۆش و یادەوەریی وەرگردا جێگیر بێت. ئەم جارە دەقانە تایبەتن بە خوێندنەوە لە ناو گرووپانی خەبات؛ توانای ئەویان هەیە لە کاتی خۆپیشاندان، ڕێپەوان، کەبوونەوەی سەندیکایی و مانگرتنەکاندا لە لایەن هەزاران کەسەوە بە دەنگی بەرز بوترێنەوە و وەڕ ببەخشنە ێیزەکانی خەباتگێڕان. کرێکاری پاککەرەوە، وەستای بیناسازی، ئاسنگەر و هەموو چینە پەراوێزخراوەکان بە یەک خوێندنەوە خۆیان لە ناو دێڕەکاندا دەدۆزنەوە و هەست دەکەن کە ئەم شیعرە هاواری ناخی خۆیانە. ئەمە ئەو کایە ئەدەبییە ڕاستەقینەیە کە دەتوانێت پردی

پەیوەندی لە نێوان هۆشنبیری شۆشگێڕ و چینی کارکەردا دروست بکات.
چەرخی مۆزوو بە دەستی پڕۆلیتاریا دەسووڕێت
ئەمڕۆ لە هەموو کاتێک زیاتر پێویستمان بە گۆرانکاریە بە ئەم هێزانگە چینایەتییە هەیە و بەسازشە. ئەو ئەدەبیاتی ناتوانێت هاواری کرێکارێکی کەوتووە لە بەرزایی باڵەخانەیەک بکاتە پرسیاری مۆژووییی، ئەو قەڵەمەی کە لە بەرامبەر مەرگی هاژانی زەحمەتکێشان لە بیرە نەوتەکاندا بەدەنگ دەبێت، و ئەو هۆشنبیریەی کە لە دیوەخانی سەرمایەدارانەوە فەلسەفەی ملکەچبوون بە هەژاران دەهۆڕێت، بەشکن لە ئامرازی سەرکوتی چینایەتی. هەنراوەی «من کرێکارم»ی هیوا عەبدوڵا زەرگوزی زەنگێکی هەشیاریە؛ بیرهێنانەوەی ئەو ڕاستیە حاشاهەڵنەگرێیە کە بە بازووی کرێکار ژیان بەردەوام نابێت و سەرمایەدار بە بێ هیچ پڕۆلیتاریا هیچ نییە جگە لە مشەخۆرێکی بەدەسەڵات.
لە لاپەڕەکانی «دەنگی کرێکار»ەوە، دەبێت ئەم پەیامە وەک دروشمێکی هاژانە بەرز بکرێتەوە: دادپەروەری، ئازادی و کەرامەتی مرۆڤ بە تەکاکردن و پاڵانەوە لە دەستی سەرمایەداران بەدەست نایەت. خاوەنکار قەت بە ویستی خۆی دەستبەرداری قازانجە زەبەلاحەکەی نابێت و مەرجی سەلامەتی دابین ناکات. تەنیا ئەو کاتەی چینی کرێکار بە شۆڕشکی سەربەخۆ، دوور لە دەستوەردانی حیزبە دەسەڵاتدارەکان، خۆی لە ناو سندیکا، ئەنجومەن و هەڵکۆڕاوەکانی خۆیدا هەڵبخات و چەکی مانگرتن و هاوپشتیی چینایەتی بەکاربهێنێت، دەتوانێت ئەم هاوکێشە نادادپەروەرە بگۆڕێت. دەقی «من کرێکارم» پەیمان دەدات کە کاتی کەووزانەوە تەواو بووە؛ ئەوە دەست و بازووی پڕۆلیتاریایە کە شارستانییەتی دروست کردووە، و هەر ئەو دەستانەش دەتوانن لە کەتاییدا ئەو سفرە و خوانە تاڵانکراوە تێکبدەن و جیهانێکی نوێ لەسەر بنەمای بەرابەری، شکۆی مرۆڤ و دادپەروەریی کۆمەڵایەتی بنیاد بنێن.

کارزان عەزیز